

SEMNIIFICAȚIA ELEMENTULUI DE ATMOSFERĂ IN MUZEUL DE ISTORIE CONTEMPORANĂ

de **LYA BENJAMIN**

Experiența de pînă acum demonstrează cu prisosință că în muzeistica românească contemporană se adoptă o viziune structuralistă asupra evenimentelor istorice și fenomenelor social-politice atunci cînd muzeele cu profil de istorie contemporană, secțiile de istorie contemporană sau expozițiile temporare de acest gen sînt în așa manieră concepute ca faptele și procesele istorice oglindite să fie prezentate în contextul lor social-politic, în sistemul de relații ale elementelor lor componente și definitorii. Această concepție face ca într-adevăr în muzeele sau secțiile de istorie contemporană să se realizeze o simbioză, o coexistență, o integrare sistemică a tuturor laturilor componente ale unei epoci istorice date : economică, socială, politică, cultural-artistică etc.

Dialectica înlănțuirii acestor laturi în realitatea trecută sau prezentă condiționează și o dialectică rațional-afectivă ce în mod normal trebuie să prezideze selecția logică și psihologică a exponatelor.

Dar pentru aceasta realizarea unui muzeu de istorie despre contemporaneitate și cu mijloace contemporane nu presupune doar clarificări de ordin tematic ; căci pe lîngă prezentarea exponatelor după criterii tematice, cronologice și logice se impune luarea în considerare a unor exigențe să le zicem integral psihologice, traduse printre altele în acel imperativ muzeistic de a asigura cadrul vizual emoțional complex al muzeelor, expozițiilor sau secțiilor respective. Căci muzeul are nu numai o funcție cognitivă, ci și una pe care am putea-o numi „coparticipantă”. Conștiința omului este înfrîurită atît prin cunoștințe cît și prin „retrăire”, plonjare în fenomen.

În compunerea acestui „cadru vizual” consider că un loc important îi revine surprinderii și vizualizării elementului de atmosferă, adică a unor sensuri penetrante, care să trimită „empatic” la acele stări de spirit, la acele țesături emoționale în contextul cărora s-a desfășurat un eveniment sau altul, sau la acea stare de spirit emanală desprinsă din evenimentele respective. Surprinderea și vizualizarea acestui fenomen desigur nu este doar o problemă de formă, o modalitate agreabilă de prezentare a unui conținut muzeistic. Parametrul atmosferă constituie el însăși o problemă de conținut, de fond, de esență. Atmosfera este o componentă a evenimentului istoric (spre pildă eroismul, ura, tensiunea, optimismul, pesimismul, tragismul etc.), este acel fluid vital, acea pasiune sau patimă care însuflețește, care dă conținutul uman sau umanist evenimentului. În cărți găsim o redare descriptivă a atmosferei, în artă o redare plastică.

Mijloacele muzeului pentru redarea atmosferei sînt complexe : științifice, artistice, ideologice sub raportul conținutului ; vizuale, auditive, tactile chiar — sub

raportul formei concret senzoriale. Sub raportul formeii cît și al conținutului cred că pot fi subliniate variate aspecte ale acestui element muzeistic.

În primul rînd am în vedere realizarea atmosferei de ansamblu pe sală, pe secție sau pe muzeu chiar în funcție de profilul său tematic. Un muzeu consacrat istoricului unei închisori de deținuți politici, spre exemplu, trebuie chiar de la prima vedere ca impresie de ansamblu să se deosebească de o sală oarecare consacrată unei epoci din istoria contemporană. Înțeleg deci prin construirea atmosferei de ansamblu aplicarea unui complex de mijloace vizuale care asigură realizarea particularului, a culorii locale, a sensului distinctiv, care să facă delimitarea unui muzeu față de celălalt, delimitarea unei etape istorice față de cealaltă. În acest caz factorul *atmosferă* constituie oarecum expresia vizuală a însăși judecății de valoare ce trebuie să ne facem asupra unui eveniment; expresia vizuală a sentimentului final cu care vizitatorul trebuie să rămînă și care să joace rol de „canava afectivă” pentru unele concluzii sau învățăminte istorice cu valoare de generalizare.

Pe lîngă compunerea atmosferei de ansamblu un alt aspect important al realizării acestui element vizual este după părerea noastră amplasarea exponatului sau a grupajului de exponate cu privire la un eveniment sau altul într-un asemenea cîmp vizual sau dacă este necesar chiar și auditiv care să redea *atmosfera concretă*, care a însoțit evenimentul sau evenimentele respective. Prin *atmosfera concretă* înțeleg aci un complex de semnificații care să concretizeze un climat singular, dar cu semnificație nodală în complexul scenariului muzeistic de ansamblu. Într-o viziune dinamică, cinetică un zgomot, o fasciculă de lumină, un obiect aparent neesențial pot dobîndi o semnificație relevantă chiar decisivă pentru transpunerea spectatorului de muzeu într-o atmosferă dată. Desigur nu am în vedere o aplicare abuzivă a factorului de *atmosferă concretă*, ci cred că este vorba de vizualizarea aceluia complex emoțional care s-a ținut în special în jurul evenimentelor de semnificație crucială.

O atare concepție despre recrearea atmosferei în secțiile muzeale de istorie contemporană presupune recurgerea la sisteme de expunere mult mai variate decît cristale de dimensiuni sau în cel mai bun caz de forme diferite. Ea presupune folosirea (nu abuzivă) a unor mijloace tehnice și artistice complexe, care, avînd în vedere că este vorba despre vizualizarea istoriei contemporane, ele însele pot deveni nu mijloace ajutătoare ci chiar exponate muzeistice; pentru că și întru cit în cazul nostru nu există pericolul ca „modernismul” — mijloacele audio-vizuale ale civilizației electronice — să ucidă atmosfera unei mărturii cu amprentă milenară sau seculară. Dimpotrivă este vorba despre diversificarea mijloacelor vizuale care vin în ajutorul îmbogățirii arsenalului muzeistic în vederea sesizării esenței epocii contemporane. Aceste mijloace în cazul nostru sînt cu atît mai necesare cu cît asistăm la acea situație „paradoxală” că pe măsură ce ne apropiem de perioada contemporană devine tot mai dificilă atît din punct de vedere practic cît și teoretic documentarea dezvoltării vieții sociale cu obiecte caracteristice” (vezi „Revista muzeelor”, nr. 5, 1973). Prin această afirmație nicidecum nu vreau să neg existența mărturiilor muzeale din epoca contemporană, care, ele însele, sînt purtătoare de atmosferă. Aș dori chiar să mă refer pe scurt la nevoia muzeistică de a valorifica corespunzător asemenea exponate și de a ține cont de elementul de atmosferă în cazul selecționării exponatelor muzeistice. Pentru că dacă mijloacele tehnice, artistice au menirea de a recrea atmosfera de ansamblu sau atmosfera concret istorică în vederea pătrunderii mai profunde a sensurilor epocii sau evenimentului respectiv, exponatul cu amprentă de atmosferă este amănuntul „esențial”, care nu numai că nu poate lipsi din contextul muzeului, dar este printre componentele sale de bază.

Pe lângă exponatele purtătoare de atmosferă de epocă, care urmează să se bucure de un sistem special de expunere pentru a putea pune în valoare calitățile expresive și vizuale speciale, este aici cazul să fie menționate exponatele de atmosferă care chiar dacă nu întotdeauna sînt mărturii esențiale sau nu se referă la aspecte esențiale trebuie să-și găsească locul cuvenit în ierarhia exponatelor muzeistice. Mă gîndesc aici la o diversitate destul de mare de mărturii muzeistice : elemente de modă vestimentară sau de amenajare de interioare la diverse structuri sociale ; obiecte de uz casnic, anumite unelte de muncă ; diferite uniforme sau obiecte legate de unele obiceiuri sau practici pe tărîmul vieții social-politice, cultural-artistice etc. Cred că în gama exponatelor de atmosferă se înscriu și operele de artă de epocă axate pe tematică social-politică ; mai exact arta politică. Îmi reafirm punctul de vedere că asemenea lucrări de artă au și valoare documentar istorică și trebuie să devină exponate în muzeele de istorie contemporană. Cred că puține exponate s-ar putea găsi care să exprime starea de spirit revoluționară, dorința de distrugere a realității înșelătoare de care erau cuprinse cercurile progresiste în epoca care a urmat după primul război mondial, ca arta avangardistă din epoca respectivă.

În articolul de față am intenționat doar să ridic probleme ; soluțiile concrete mă depășesc. Construirea atmosferei în muzeele sau secțiunile mai sus menționate presupune, aș zice, o tehnologie complexă ; folosesc termenul de tehnologie complexă deoarece construirea atmosferei nu poate fi confundată cu o scenografie sau cu reconstituirea unor obiective concrete sub formă de machetă sau dioramă, pot fi utilizate desigur și asemenea elemente, dar nu numai atît. Construirea atmosferei presupune o colaborare organică între tematician, grafician, arhitect și poate și specialiști din alte domenii, necesită cadre bine calificate, o cunoaștere pînă în cele mai mici amănunte a evenimentelor care urmează să fie complex vizualizate. Într-o atare concepție, fiecare panou trebuie construit, valorificarea corespunzătoare a exponatelor urmează să devină obiect de studiu.

În construirea muzeelor de istorie contemporană pe lângă criteriile științifice, ideologice sau politice trebuie avute în vedere obligator cele estetice, psihologice, de psihologie socială, aș zice chiar și de *estetică și psihologie specific muzeistică*.

Poate ar fi cazul să ne gîndim la elaborarea unui cod specific limbajului muzeistic adecvat construirii secțiilor de istorie contemporană. Pe lângă discuțiile extrem de interesante și importante care se poartă în vederea unor clarificări în direcția definirii exponatului muzeistic în muzeele de istorie contemporană, problemă vitală de altfel, prezintă interes poate și unele dezbateri privind simbolurile sau soluțiile simbolice, semnificantele care ar urma să fie utilizate în aceste muzee pentru construirea momentelor de atmosferă.

Realizarea atmosferei cu mijloace vizuale corespunzătoare este extrem de importantă și din punct de vedere al funcției cultural-educative a muzeului. Cred că nu este necesar să insist aici asupra profilului specific al muzeului ca instituție cultural-educativă, asupra faptului că muzeul trebuie să influențeze asupra vizitatorului prin mijloace senzoriale complexe, trebuie să ofere trăiri emoționale complexe ; trebuie să fie o școală care să învețe publicul să citească semnele, simbolurile epocii noastre nu numai cu privirea dar cu toate simțurile, cu întreaga sa ființă ; există o interdependență organică între variatele forme de exprimare a culturii și între capacitatea de percepere umană. În acest sens datoria noastră este să găsim acel limbaj adecvat care să poată genera aceste trăiri, să ajute vizitatorul în înțelegerea stărilor de spirit specifice evenimentelor ; să trezească stări de entuziasm sau euforie atunci cînd este vorba despre triumful adevărului, stări de ură și dispreț acolo unde era vorba de înjosirea demnității umane ș.a.m.d. asemenea trăiri nu sînt

gratuite ; ele sînt necesare în scara ierarhică a valorilor care contribuie la cizelarea rafinamentului uman. Redarea atmosferei constituie un mijloc excelent în acest sens. Printr-o judicioasă redare a atmosferei muzeul invită vizitatorul său la o aventură sufletească sui generis, la un experiment psihic inedit : retrăirea unui fapt printr-o coparticipare empatică sugerată.

L'ATMOSPHERE DANS LE MUSEE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE

— Résumé —

La réalisation d'un musée d'histoire au sujet de la contemporanéité et avec des moyens contemporaines ne suppose pas seulement d'élucidations d'ordre thématiques, mais aussi la considération des exigences intégralement psychologiques, transposées aussi dans l'impératif spécifique au musée, celui d'assurer le cadre visuel émotionnel complexe.

Dans la composition de ce cadre visuel, une place importante occupe la visualisation de l'élément d'atmosphère, chose qui n'est pas seulement une question de forme et de présentation contenu d'un musée.

Le paramètre-atmosphère est lui-même un élément component de l'événement historique, est ce fluide vital, cette passion qui anime tel ou tel événement.

Les moyens du musée pour le representation de l'atmosphère sont complexes scientifiques, idéologiques sous l'aspect du contenu et visuels auditifs, même tactiles sous le rapport de la forme concrètement sensorielle.

La réalisation du facteur atmosphère doit constituer l'expression visuelle du jugement de valeur qu'on doit se faire concernant un événement, l'expression visuelle du sentiment final avec lequel le visiteur doit rester quant à quelques conclusions ou enseignements historiques ayant valeur de généralisation.